

Kutatások a vízivárosi római tábor vicusának, illetve a középkori Gézavására (később Felhévíz) területén

(Budapest, II. ker., Tölgyfa utca 3.–Henger utca 2., Hrsz.: 13509)

A telken (1. kép), amelyre mélygarázs és irodaház épül, a beruházó TERRA-DOM Kft. megbízásából végeztünk három ütemben megelőző feltárást. Február-május hónapban nyílt lehetőségünk a tervezett „A” épületszárny helyén a már 2000-ben megkezdett feltárás (H. KÉRDŐ-KOVÁCS-SZILAS 2001) befejezésére. Ezen kívül a főépület helyén augusztusban, a „B” épületszárny helyén szeptember-októberben kutattunk.

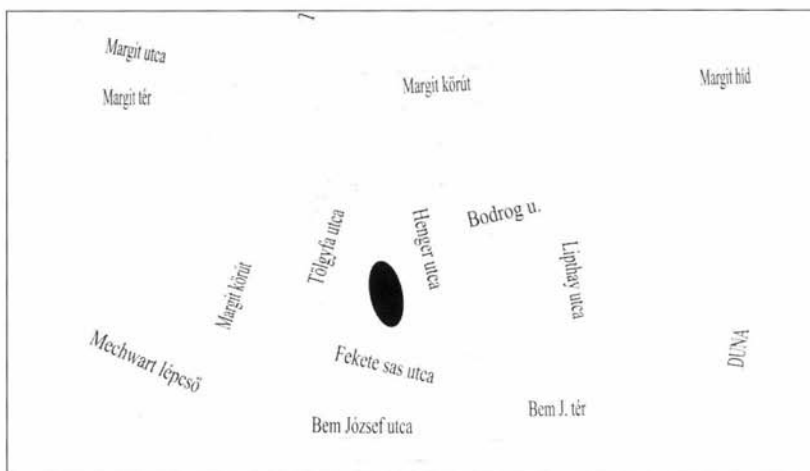
Az „A” épületszárny folytatásában a 2000-ben megtalált egyik legfontosabb középkori objektum, a 15. századi, észak-déli irányú köves út további részleteit nem sikerült megfigyelnünk, mert az újkori bolygatás itt mélyebbre nyúlt. Az első középkori réteg az út alatti, Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) pénzeivel datált planírozás volt. Alatta, már a középkori-római

Excavations in the territory of the vicus of the Víziváros Roman fort and the medieval Gézavására (later Felhévíz)

(Budapest II, 3 Tölgyfa Street–2 Henger Street, Lrn.: 13509)

Excavations preceding the construction of a deep parking lot and an office building were conducted in three phases as commissioned by the investor TERRA-DOM Kft. on the lot. (Fig. 1) In February and March, the excavations started in 2000 (H. KÉRDŐ-KOVÁCS-SZILAS 2001) could be completed at the place of future wing “A”. In September and October, the area of the future wing “B” could be explored.

The remains of a north-south running paved road, one of the most important features from the 15th century, could not be observed in the territory of wing “A” in the continuation of the section unearthed in 2000 since the modern disturbance was deeper here. The levelling under the road dated by Sigismund of Luxemburg’s coins (1387-1437) marked the first

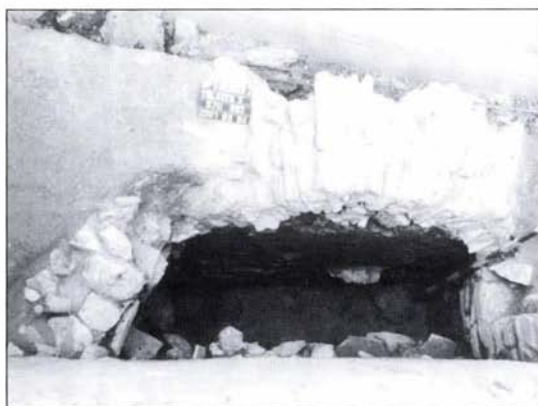

1. kép: A feltárás helyszínrajza
Fig 1: Map of the excavations

váltórétgbe ásva folytatódott a kis méretű, szabadban álló, 13. századi kemencék sora (356-359 objektumok).

A főépület helyén a megfigyelés során került elő az a törtkőből rakott kelet-nyugati irányú, boltozatos alagút (2. kép: 570. objektum), melynek nyugati folytatását a remíz épületével teljesen elpusztították, így csak mintegy 4 méter hosszú szakaszát tudtuk megfigyelni, beomlott lejárati része azonban előkerült. A

medieval level. The continuation of the row of the small outdoor ovens from the 13th century had already dug into the transitional

2. kép: A boltozatos alagút (570. objektum)
Fig. 2: Domed tunnel (feature no. 570)

pincegádorba 16. századi réteg omlott be, az alagút azonban csak a 18. század elején töltődött fel fekete iszapos hordalékkal. Az alagút felett római és 13. századi rétegeket figyeltünk meg, mindez vágja a szubhumusz feletti késő-bronzkori réteget, a pincegádor fala (amelyből az északi egybe is épült a csatornával) azonban egyértelműen vágta a legfelső római réteget. A pince további részei az A és B épületszárny közötti udvarrészre esnek, így erre nem volt lehetőségünk folytatni a kutatást, amelyre a pince kiterjedésének meghatározása és pontos datálása szempontjából nagy szükség lenne.

Itt került elő egy nagyobb méretű, 13. századi kemence is (566. objektum), melynek platniját kétszer megújították, mindhárom platniba nagy mennyiségű, jellegzetes 13. századi, fehér anyagú, bekarcolt csigavonaldíszű fazéktöredéket tapasztottak.

A B épületszárny helyén a Henger utcával párhuzamosan épített 19. századi ház pincéi szinte minden középkori jelenséget elpusztítottak. A megmaradt objektumok a 13. századra keltezhetőek. Előkerült egy kelet-nyugati irányú, mintegy 3,5 méter széles köves út körülbelül 6 méter hosszú szakasza. Az út közvetlenül egy kőfalú, római épü-

layer between the Middle Ages and the Roman period. (features 356-359).

An east-west running domed tunnel (Fig. 2: feature 570) made of stone blocks was found during observations in the area of the future main building. Its western continuation was entirely destroyed by the building of the tram terminal so only a 4 m long stretch could be observed, which, nevertheless, included the tunnel's collapsed entrance. A layer from the 16th century had fallen into the entrance area of the cellar, while the tunnel itself was filled in with a black loamy deposit only at the beginning of the 18th century. Layers from the Roman period and the 13th century were observed above the tunnel, which intersect the late Bronze Age layer above the subhumus. The wall of the entrance of the cellar, however, (the northern wall was built together with the tunnel) certainly intersected the uppermost Roman layer. The remaining parts of the cellar extend under the yard between wings A and B where it could not be explored, although it would be needed to determine the extent of and accurately date the cellar.

A larger oven from the 13th century was also found here (feature

let omladékára épült. Az út kövei között a 13. századi kerámiatöredékeken, patkó- és szögtöredékeken kívül sok római kerámia is volt. Az úttól északra került elő egy döngölt agyagpadlós épület újkori beásásokkal erősen bolygatott részlete. (A megfigyelhető alapterület körülbelül 2×4 méter volt.) Az agyagpadlót egy szintén agyagból épült fal osztotta két részre. A falat gerendaváz tarthatta, az előkerült mintegy 2 méter hosszú szakaszon egy nagyobb cölöplyukat figyeltünk meg, amelyet az agyagtapasztás körbevett. A fal mindkét oldalát vakolták, keleti oldalon egy helyütt a vakolat két rétegű volt. Megtaltuk az elégett, padlóra zuhant ajtó maradványait is a nyugati helyiségben. Gézavására, később Felhévíz jelentős szerepét (rév, országos vásár helye) igazolja, hogy az eddigi kutatások során ez az épület már a harmadik olyan lakóház, amely az átlagos 13. századi falvaknál jóval fejlettebb településre utal. (CABELLO–LÁSZLÓ 1991; BEN-CZE–CABELLO–LÁSZLÓ 1992; KOCSIS 1999)

A kutatott telek a római kori topográfia szerint a Fő utca–Csalogány utca–Fazekas utca–Kacsa utca által határolt területre lokalizált római tábortól (KÉRDŐ 1995, KÉRDŐ 1997) való távolsága alap-

566). Its baking surface was twice renewed and a large number of characteristic 13th century pot sherds with white walls and incised spiral ornaments were built into all three baking surfaces.

The cellars of the 19th century building built parallelly to Henger Street destroyed nearly all medieval feature in the area of the future wing B. The remaining features can be dated to the 13th century. A circa 6 m long stretch of an east-west running, ca. 3.5 m broad paved road was unearthed. The road was built directly on top of the ruins of a stone-walled Roman building. Sherds from the 13th century, horse-shoe and common nails and many Roman sherds were found among the stones of the road. A fragment of a building with a pounded clay floor was uncovered, badly disturbed by modern pits, north of the road. (The ground floor we could observe occupied a surface of about 2×4 m). The clay floor was divided by clay wall. The wall may have been supported by a timber structure. A single large posthole surrounded by clay plastering could be observed in the unearthed 2 m long stretch. Both sides of the wall were plastered. On the eastern side in one spot, the plastering

ján már mindenképpen az ahhoz tartozó vicus területére esik. A lelőhely közvetlen környezetében végzett kutatásokról már korábban beszámoltunk, (H. KÉRDŐ-KOVÁCS 2000/1; H. KÉRDŐ-KOVÁCS 2000/2; H. KÉRDŐ-KOVÁCS-SZILAS 2001, 133-134.) így csak megemlítjük, hogy a telektől északra I. századi telep nyomok, egy kőépület kisebb szakasza, továbbá temetőrészlet került feltárássra. A limes út a mai Fő utca nyugati oldalán a telek keleti határáról mintegy 60-80 méterre futhat. A telek északi, jelenleg nem kutatott részén feltételezhető a Tölgyfa utca 24-ben megfigyelt (MADARASSY 1994) kelet-nyugati irányú út részlete. Szelvényeink részben kapcsolódtak az 1999-2000-ben feltárt felületekhez. Az akkor feltárássra került paticsfalú, sárga agyagpadlós épület újabb részletei kerültek napvilágra egy mintegy 7,5×5 méteres felületen (az „A” épületszárny helyén). Sajnos teljes kiterjedésének megállapítására nem volt lehetőség. Egyrészt a beépítendő felület nem volt akkora kiterjedésű, másrészt a későbbi római periódus, melynek kőfalapozású falai, többnyire csak falkiszedések formájában maradtak meg, több helyen elvágták az agyagpadlókat. Így nem lehetett

appeared in two layers. The remains of the burnt door fallen on the floor were found in the western room. The significant role (ferry, national market place) of Gézavására, later called Felhévíz, is underlined by the fact that this is the third dwelling house unearthed so far, suggesting a much more developed settlement than villages typical of the 13th century (CABELLO-LÁSZLÓ 1991, BENCZE-CABELLO-LÁSZLÓ 1992; KOCSIS 1999).

The explored lot certainly extends, judging from the distances, to the vicus of the Roman fort localised in the territory bordered by Fő Street, Csalogány Street, Fazekas Street and Kacsa Street (KÉRDŐ 1995, KÉRDŐ 1997). As the excavations conducted in the direct vicinity of the site have already been described (H. KÉRDŐ-KOVÁCS 2000/1; H. KÉRDŐ-KOVÁCS 2000/2; H. KÉRDŐ-KOVÁCS-SZILAS 2001, 133-134.), it is enough to mention here that traces of a settlement from the AD 1st century, a smaller part of a stone building and part of a cemetery were unearthed north of the lot. The limes road may have run about 60-80 m from the eastern border of the lot, on the western side of present day Fő Street.

megállapítani, hogy ezeken a részeken voltak-e az épületnek osztofalai? A falazások nyomai általában 30 centiméter szélesek voltak, a padlófelületeket égett paticsomladék borította. A rögök hátoldalán jól megfigyelhetők voltak a vesszők lenyomatai. Az épületet tűz pusztította el. A padlóról 1. századi érmek, niello technikával díszített nyelű, műhelybélyeggel (VRBAN[VS]) ellátott bronz *strigilis* („testkaparó”), bronz kosidisz, bronz szűrőedény, melynek nyele hiányzott, kisebb bronz töredékek kerültek elő. (3. kép) Ezek alapján arra gondolhatunk, hogy az épület talán javító műhely lehetett.

The fragment of an east-west running road, earlier observed under 24 Tölgyfa Street (MADARASSY 1994), can be expected on the northern part of the lot, which has not yet been explored. The trenches were partly adjoined to surfaces unearthed in 1999-2000. Further details of the building with daub walls and a yellow clay floor, unearthed at that time, were uncovered on a surface of 7.5×5 m (under future wing “A”). Regrettably, we could not determine its entire extent. In part this was due to the fact that the surface to be built over was not large enough and partly because the

3. kép: Bronz tárgyak az 1. századi paticsfalú épület omladékából.

Fig. 3: Bronze objects from the debris of a daub-walled 1st century building

tett. Erre utal a tárgyak eltérő funkciója, töredékes, vagy hiányos voltak, valamint az, hogy részben bizonyítottan (a *strigilis* esetében), részben feltételezhetően nem itt készültek. A *strigilis*nek, mely unikum az Aquincumi Múzeum gyűjteményében, párhuzama Augstból (Basel) ismert. (RIHA 1986, 121., Taf. 6. 24))

Az épületnek a tavalyi feltáráson megfigyelt korábbi periódusát itt is sikerült dokumentálnunk. A későbbi periódus pusztulási rétegéből került elő a másik Attist ábrázoló bronz applikáció. A kőalapozású épületek többnyire itt is csak falkiszedések formájában voltak megfigyelhetők. A telek északi részén („B” épületszárny helye) szintén megtaláltuk a paticsfalú periódus maradványait. Itt a falak két oldalán helyenként eredeti helyén maradt meg a habarcsos, fehér vakolat. Ezen a részen a kőperiódus emlékeit szinte teljesen elpusztították a későbbi bolygatások. Összefoglalva az eredményeket elmondhatjuk, hogy a feltárást elsősorban az első századi periódusra vonatkozóan hozott fontos új eredményeket. Az értékes leletanyagon túl a műhely itt léte a vicus szélét jelezheti. Sajnos a későbbi periódusokra vonatkozóan sem a településszerkezetre, sem az épületek funkciójára vonat-

later Roman period stone foundation walls, of which mostly only traces remained, intersected the clay floors in several places. It could not be determined if the building had dividing walls there. The wall foundations were 30 cm wide on average. The floor surfaces were covered by burned daub debris. The imprints of the wattle could be observed on the dorsal sides of the daub lumps. The building was burned down. Coins from the AD 1st century, a bronze *strigilis* (“body scraper”) with a workshop stamp (*VRBANVS*) and a handle with niello technique ornamentation, a bronze cart mount, a bronze strainer with the handle lost, and smaller bronze fragments were discovered on the floor. (Fig. 3) This suggests that the building might be a repair shop. This is implied by the diverse functions of the objects, their fragmentary or incomplete condition and the fact that they were certainly (the *strigilis*) or probably made elsewhere. An analogue to the *strigilis*, which is a unique item in the collection of the Aquincum Museum, is known from Augst (Basel) (RIHA 1986 Taf. 6.).

We could document the earlier period of the building, which was first observed last year. The other

kozóan nem nyertünk jelentős új információkat.

A szóban forgó területen az elmúlt évek ásatai intenzív késő-bronzkori megtelepedést regisztráltak. Ennek megfelelően az idén is feltártunk néhány urnamezős kultúrába tartozó gödröt, emellett azonban korabronzkori telepnyomokat is dokumentáltunk.

Munkatársak voltak: Reményi László és Szilas Gábor őskoros régészek.

H. Kérdő Katalin–Kovács Eszter

Irodalom/References:

BENCZE–CABELLO–LÁSZLÓ 1992 – BENCZE Z.–CABELLO, J.–LÁSZLÓ CS.: II. Tölgyfa u. 28. (A középkori osztály munkatársainak ásatai és leletmentései 1981–1991. között). Budapest Régiségei 29 (1992) 240–241.

CABELLO–LÁSZLÓ 1991 – CABELLO, J.–LÁSZLÓ CS.: Régészeti feltárás Budafelrhévíz területén. Műemlékvédelmi Szemle 1991/1. 28–29.

H. KÉRDŐ–KOVÁCS 2000/1 – H. KÉRDŐ K.–KOVÁCS E.: Kutatások a vízivárosi tábor és vicusának körzetében. Aquincumi füzetek 6 (2000) 76–82.

bronze fitting with a representation of Attis on it was found in the destruction layer of the later period. Only traces remained of the stone foundations of the building's walls. Remains of the daub wall period was found in the northern part of the lot (in the area of future wing "B") as well. The white mortar plastering was sometimes retained in original position on the two sides of the walls. Here, later disturbances nearly totally destroyed the remains of the stone building period. In summary, it can be said that the excavations primarily brought results with regard to the period of the 1st century. Beside the valuable find material, the existence of a workshop in this area indicates that this spot marks the edge of the vicus. Regrettably, no further significant information could be obtained either concerning the settlement structure or the function of the buildings from the later period.

The excavations conducted in this area last year brought to light the remains of intensive settlement activity from the late Bronze Age. We unearthed a few Urnfield culture pits this year as well, and also documented the traces of an early Bronze Age settlement.

H. KÉRDŐ–KOVÁCS 2000/2 – H. KÉRDŐ K.–KOVÁCS E.: Budapest, II. ker., Tölgyfa u. 3.–Henger u. 2. Aquincumi füzetek 6 (2000) 104.
H. KÉRDŐ–KOVÁCS–SZILAS 2001 H. KÉRDŐ K.–KOVÁCS E.–SZILAS G.: Budapest, II. ker., Tölgyfa u. 3.–Henger u. 2. Aquincumi füzetek 7 (2001) 133-135.
KÉRDŐ 1995 – KÉRDŐ K.: A Víziváros római kori beépítettségének kutatása 1991-1994. Aquincumi füzetek 1 (1995) 15-22.
KÉRDŐ 1997 – K. H. KÉRDŐ: Zur Frage der Lokalisierung des Auxiliarkastells von Víziváros (Wasserstadt). Roman Frontier Studies 1995. Oxbow Monograph 91 (1997) 399-404.
KOCSIS 1999 – KOCSIS E.: Ásatás a Tölgyfa utca 24-ben. Budapest Régiségei 33 (1999) 351-360.
MADARASSY 1994 – Régészeti Füzetek Ser. 1. 46 (1994) 88, 121/10.
RIHA 1986 – RIHA, E.: Römisches Toilettgeräte und medizinische Instrumente aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst, Basel (1986)

László Reményi and Gábor Szilas, prehistory period archaeologists, also took part in the excavations.

Katalin H. Kérdő–Eszter Kovács